

De Zuiderkerk was in 1926 landelijk

Aan de Zuidersingel in Assen staat de kerk waar de City Life Church sinds enige tijd zijn diensten houdt. Daarvoor was de Zuiderkerk vanaf de bouw in 1924 bijna negentig jaar een gereformeerde kerk. De Zuiderkerk is een ontwerp van de Asser architect Albert Smallenbroek en heeft de status van rijksmonument.

tekst: Bertus Boivin

Nadat dominee Abraham Kuyper en zijn volgelingen in 1886 uit onvrede de Nederlandse Hervormde kerk hadden verlaten, werd het in Assen erg druk in de kleine kerk van de christelijk-afgescheidenen aan de Molenstraat. De oude en de nieuwe 'afgescheidenen' vormden samen de Gereformeerde Kerken in Nederland. In Assen telde de gemeente al snel meer dan duizend leden.

Tot tweemaal toe verbouwde architect Jan Smallenbroek de kerk aan de Molenstraat om meer kerkgangers aan de dienst te kunnen laten deelnemen. Snel was echter duidelijk dat er een tweede gereformeerde kerk in Assen moest komen. In juli 1923 kochten de gereformeerden een bouwterrein aan de Zuidersingel. Albert Smallenbroek (1880-1959) – hij was een zoon van Jan Smallenbroek – kreeg de opdracht een grote nieuwe kerk te bouwen.

Deze zou de Zuiderkerk gaan heten, waarna de kerk aan de Molenstraat de Noorderkerk werd.

Albert Smallenbroek gaf zijn Zuiderkerk de vorm van een Grieks kruis (kruis met vier gelijke armen). In drie kruisarmen kwamen galerijen waar extra zitplaatsen konden worden gecreëerd. Een relatief klein oppervlak was zo voldoende om veel kerkgangers een plek te geven. Bovendien zorgde de compacte vorm ervoor dat de gemeente min of meer rond de preekstoel zat, die in de vierde arm een plek had gekregen. Niemand zou in de Zuiderkerk een woord van de predikant hoeven te missen.

Bij het ontwerp van de Zuiderkerk werkte Albert Smallenbroek volgens de monumentenomschrijving in een 'traditionalistische stijl met Amsterdamse School invloeden'. De vier kruisarmen kregen vrijwel

► *Zuiderkerk op een ansichtkaart uit de jaren twintig. (Drents Archief, collectie gemeente Assen)*

▲ Groepsfoto van de deelnemers aan de Synode van Assen in 1926. (Drents Archief, collectie gemeente Assen)

identieke gevels met smalle, hoge vensters met glas-in-lood.

De bescheiden toren kwam tussen de noordelijke en oostelijke kruisarm. In Assen deed het verhaal de ronde dat er geen klokken in de toren kwamen, omdat de hervormden, die hun Grote Kerk (Jozefkerk) op slechts honderd meter afstand hadden, bezwaren tegen het bouwplan hadden ingediend, onder andere uit vrees dat hun klok zou worden overstemd door het kloggelui van de 'Afgescheidenen'.

Op 28 juli 1924 legde dominee Laman *de eerste steen* van de Zuiderkerk. Een marmeren gedenkplaat in de hal herinnert hieraan. De bouw verliep bijzonder voorspoedig, want op 16 april 1925 kon de eerste dienst al in de Zuiderkerk worden gehouden.

Op 26 januari 1926 werd de Asser Zuiderkerk landelijk voorpaginanieuws toen er een Buitengewone Generale

Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland werd gehouden die de geschiedenis in ging als de Synode van Assen.

Dominee Geelkerken van de Parkkerk in Amsterdam-Zuid zette op 23 maart 1924 in zijn preek over het paradijs en de zondeval in Genesis 2 en 3 vraagtekens of de slang in het paradijs echt met Eva had gesproken. Ook vroeg hij zich af of er in de natuur ooit een boom der kennis des goeds en des kwaads en een boom des levens hadden kunnen voorkomen. Zou wat er in de Bijbel stond, niet per se allemaal historische feiten hoeven te zijn?

De vragen die dominee Geelkerken rond de letterlijke opvatting van het paradijsverhaal aan zijn gehoor voorhield, zorgden voor een ongekende schok in de gereformeerde wereld van de jaren twintig. Niets minder dan de betrouwbaarheid van

de Heilige Schrift was in de ogen van velen in het geding.

Besloten werd de 'kwestie-Geelkerken' op een Buitengewone Generale Synode aan de orde te stellen. Een uitspraak van dit hoogste kerkelijk orgaan zou automatisch voor de hele kerk gelden. Gereformeerd Nederland keek ademloos toe. Als plaats van handeling viel de keuze op het rustige Assen waar de deelnemers over een fraaie, spiksplinternieuwe vergaderaccommodatie konden beschikken. Hoewel de synode grotendeels achter gesloten deuren plaatsvond, was het voor de buitenwereld duidelijk dat de emoties onder de aanwezige 'mannenbroeders' regelmatig hoog opliepen. Op een gegeven moment werd zelfs bekend dat een vooraanstaand synodelid aan een beroerte was overleden.

Op 4 maart 1926 kwam de 'Synode van Assen' met haar onverbidelijke uitspraak. De passages in Genesis 2 en 3, waarin de bijzondere bomen acteerden en de slang sprak, waren volgens als de strenge bewakers van de gereformeerde leer een 'zintuiglijk

waarneembare realiteit' geweest. Letterlijk stond in de uitspraak: "De Synode heeft dienaangaande geoordeeld, dat bovengenoemde voorstelling [van dominee Geelkerken, red.] met den klaarblijkelijken zin van het Schriftverhaal niet in overeenstemming is, en daarom metterdaad twijfelachtig stelt wat ons door de Heilige Schrift duidelijk wordt geleerd. [...] Dienovereenkomstig wekt de Synode al de gemeenten ernstig op in dezen niet af te wijken van de eenvoudigheid des geloofs."

Alle gereformeerde predikanten moesten zich met hun handtekening aan deze beslissing conformeren. Dominee Geelkerken werd per telegram op de hoogte gesteld. Velen bleven in de Zuiderkerk aanwezig om de reactie van Geelkerken af te wachten. Het postkantoor aan het Kerkplein bleef speciaal open om een welwillend telegram uit Amsterdam te kunnen ontvangen. Het telegram kwam niet, Geelkerken weigerde zich aan het 'Schriftgezag' te onderwerpen. De dominee werd geschorst en vervolgens op 17 maart 1926 officieel als gereformeerd predikant afgezet.

Met dominee Geelkerken verlieten landelijk enkele duizenden de Gereformeerde Kerk en richtten de Gereformeerde Kerken in Hersteld Verband op. Dit nieuwe kerkgenootschap bleef twintig jaar bestaan. In 1946 sloot 'Hersteld Verband' zich bij de Nederlandse Hervormde Kerk aan. In 1967 besloot de Gereformeerde Kerk dat het veertig jaar oude oordeel 'niet langer als leeruitspraak in de kerk zal gelden'. Voortaan stond het de gelovigen vrij om het bijbelverhaal niet per se letterlijk op te vatten. De slang, die in 1926 in de Zuiderkerk nog het hoogste woord had gehad, mocht voortaan zwijgen.

De slang: Spreken of niet, ... ik heb er lol in!

▲ Spotprent op de Synode van Assen van George van Raemdonck in *De Notenkraker*. (uit: Ben van Kaam, *Parade der mannenbroeders*)

Verantwoording

- De bouwgeschiedenis van de Zuiderkerk is door K. Wolters beschreven in AHT 1991/3 (pag. 22 e.v.) en nog eens uitgebreid door Tjeerd Jongsma in AHT 1996/3 (pag. 30 e.v.).
- Het citaat over de architectuur van de Zuiderkerk komt uit de zogeheten redengevende omschrijving van het rijksmonument. Je kunt deze onder monumentennummer 469336 vinden op www.monumenten.nl.
- Informatie over de Synode van Assen vind je onder andere in Ben van Kaam, *Parade der Mannenbroeders - Protestants leven in Nederland 1918-1938* (Wageningen, 1964) (pag. 126 e.v.). Ook werd het artikel 'Sprekende slang omgeven met beeldvorming' van Koert van Bekkum in *Nederlands Dagblad* 06.09.2009 gebruikt.
- In AHT 1996/3 stond onder de titel 'Hoe een vreemdeling Assen ziet' een artikel uit *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* waarin de verslaggever niet alleen over het verloop van de synode schrijft, maar ook uitgebreid vertelt over zijn wandelingen door de stad. Het artikel werd integraal overgenomen in *Provinciale Drentsche en Asser Courant* 10.02.1926.